

opisu przyporządkować do grupy opracowań akustycznych. Z kolei dialektalny charakter materiału, a także osadzanie go w kontekście języka ogólnego i języków obcych umieszcza omawiane badania w ramach dialektologii opisowo-porównawczej. Metoda ta dzięki swojej interdyscyplinarności pozwala podjąć próbę odpowiedzi na pytania współczesnej dialektologii w zakresie fonetyki.

Bibliografia

1. Garczyńska J. Analiza fonetyczna akcentowanych samogłosek ustnych w mowie Polek z Kazachstanu. – Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 2007.
2. Garczyńska J. (na przykładzie akcentowanej samogłoski [a]) // Konteksty dialektologii Gwary dziś, -T. 4. Zastosowanie metod fonetyki akustycznej w badaniach dialektologicznych. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2007. –237–247s.
3. Orawski M. Analiza akustyczna samogłosek pochylonych na podstawie przykładów z Orawy i Śląska. Gwary dziś, t. 1. Metodologia badań – Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2001. –147–152 s.
4. Wierzchowska B. Wymowa polska. – Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1965.
5. Wierzchowska B. Opis fonetyczny języka polskiego. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1967.

Я. Гарчинська, І. Кжемінська-Альбрехт, В. Пьотровська.
Застосування акустичних методів у дослідженнях територіальних відмінностей польської мови

У статті описано приклад застосування акустичного аналізу в дослідженнях територіальних відмінностей польської мови, а саме діалекту села Самокленські й мовлення польок із Білорусі. Вибір методу продиктований значними фонетичними відмінностями, що зумовлені, з одного боку, впливом польської літературної мови, а з другого – впливами інших слов'янських мов.

J. Garczyńska, I. Krzemińska-Albrycht, W. Piotrowska. Application of Acoustic Methods in Researching Territorial Variants of Polish.

The following article is an example of the application of acoustic methods to researching into the territorial variants of Polish, namely the local dialect of women from Samokłęski and the speech of Poles from Belarus. This method was chosen because of considerable phonetic differences caused by the influence of Polish and other Slavic languages.

**IMIONA I NAZWISKA MIESZKAŃCÓW PARAFII
PODWYŻSZENIA ŚW. KRZYŻA W WYSZKOWIE W LATACH
1918-1930 (NA PODSTAWIE KSIĄG METRYKALNYCH)**

Przedmiotem niniejszej pracy jest analiza imion oraz nazwisk mieszkańców parafii Podwyższenia św. Krzyża w Wyszkanie – terenu leżącego na historycznym styku Mazowsza oraz Podlasia. Wstęp obejmuje definicję oraz charakterystykę ksiąg metrykalnych jako źródeł badań językoznawczych. Zasadnicza część traktuje o wieloaspektowych możliwościach badań antroponimów – imion oraz nazwisk.

Człowiek, od początku swojego istnienia, czuje naturalną potrzebę nazywania otaczających go rzeczy. Dzięki temu rzeczywistość, która nierzadko bywa obca i niezrozumiała, staje się w pewien sposób bliższa. Chęć wyróżnienia się spośród innych, a także warunki kulturowe i społeczne doprowadziły do rozwoju imion i nazwisk. Nauka zajmująca się tymi językowo-kulturowymi nazwami własnymi osób to antroponimia. Przedmiotem moich badań są antroponimy zawarte w księgach metrykalnych. Wybór źródła nie jest przypadkowy. Informacje zawarte w tych dokumentach umożliwiają bowiem wieloaspektową analizę – zarówno językową, jak i kulturową.

Podstawa materiałowa

Słowo *metryka* pochodzi od wyrazu *matricula*, co oznacza katalog, spis osób [1:2:5]. Dziś *księgą metrykalną* nazywamy akt zawierający spis chrztów, małżeństw, zgonów z określonego administracyjnie terytorium. Bywa także, że określenie to stosuje się w odniesieniu do zapisów bierzmowanych, spisów parafian czy notatek kronikarskich. Według księdza Józefa Kurpasa wykazy przystępujących do Pierwszej Komunii Świętej, członków organizacji kościelnej, grobów na cmentarzu parafialnym, czy też wygłaszania zapowiedzi nie powinny być określane mianem ksiąg metrykalnych [1:2:23]. Najważniejsze regulacje odnośnie do formy i sposobu zapisu danych parafian przez księży zostały ustalone na Soborze Trydenckim oraz synodach posoborowych.

Obecnie duża część ksiąg metrykalnych znajduje się w archiwach diecezjalnych i parafialnych. Korzystanie z materiałów jest często utrudnione ze względu na nieczytelność czy też rozproszenie dokumentów. Jakże badania umożliwiają księgi metrykalne? Dlaczego są tak ważnym źródłem informacji? Analiza zapisków, oprócz zwyczajnego zaspokojenia ciekawości, pozwala na poznanie i opisanie ważnej części systemu nazewniczego w

Polsce, jakim jest nazewnictwo oficjalne. Dostarcza ona wiedzy na temat używanych imion, motywacji ich nadawania czy przekształceń poszczególnych nazwisk. Dzięki księgom możemy śledzić zmiany w ortografii, budować drzewa genealogiczne, tworzyć listy frekwencyjne i zestawiać je z innymi materiałami, pochodzącymi z różnych miejsc. Dokumenty kościelne dostarczają także bardzo ważnych informacji demograficznych – na temat urodzeń, śmiertelności, średniego wieku życia czy wstępowania w związek małżeński. To właśnie spisane w przeszłości akta pozwalają na odtworzenie obyczajowości panującej w poprzednich wiekach.

Zasadniczą część mojej pracy stanowi analiza materiału onomastycznego wyekscerpowanego z ksiąg metrykalnych parafii Podwyższenia Świętego Krzyża w Wyszkuwie. W skład parafii wchodzi jedenaście niewielkich wsi (Wyszków, Pierzchały, Janowo, Ziomaki, Oszczerze, Ossolin, Śnice, Witanki, Kucyk, Zajac, Dąbrowa), leżących nieopodal miasta Węgrów. Jest to dosyć interesujący obszar, z punktu widzenia badań antroponimicznych, znajduje się bowiem na historycznej granicy Podlasia i Mazowsza, którą według przekonań okolicznych mieszkańców, stanowi bieg rzeki Liwiec.

Dane, które stanowią podstawę analizy, pochodzą z ksiąg chrztów, małżeństw oraz zgonów z lat 1918-1930. Wybór okresu międzywojennego nie był przypadkowy – przypuszczam bowiem, że ówczesne przemiany mogły sprzyjać różnorodnym przekształceniom systemu antroponimicznego. Poza tym materiał, który mogłabym wyekscerpować z wcześniejszych lat, byłby materiałem o nieco innym charakterze i wymagającym innego podejścia metodologicznego, gdyż zgodnie z zarządzeniem Komitetu Urzędującego w Królestwie Polskim, od 1 I 1868 roku do roku 1916, księgi spisywano w języku rosyjskim [2:5].

Cele badawcze Dzięki uprzejmości proboszcza parafii w Wyszkuwie wykonałam zdjęcia ksiąg metrykalnych niezbędne do dalszych badań. Moje zadanie polega na odczytaniu zapisów oraz ich językowej i kulturowej analizie. Dane, które wyekscerpowałam z ksiąg, potrzebne do pracy to:

- imię/imiona (świadków, rodziców, chrzestnych, ochrzczonego, zmarłego, zawierającego małżeństwo, księdza udzielającego sakramentu);
- nazwisko/nazwiska (świadków, rodziców, chrzestnych, ochrzczonego, zmarłego, zawierającego małżeństwo, księdza udzielającego sakramentu);
- płeć;
- wiek (świadków, rodziców, zmarłego, zawierającego małżeństwo);
- status społeczny (świadków, rodziców, zmarłego, zawierającego małżeństwo);
- miejsce pochodzenia/zamieszkania (świadków, rodziców, zmarłego, zawierającego małżeństwo);
- data (urodzenia oraz chrztu dziecka).

Celem zasadniczym prowadzonych badań jest analiza imion oraz nazwisk, jednak informacje pozajęzykowe, które uwzględniłam w opisie, są równie ważne, ponieważ wzbogacają opis językowy – tak np. dane dotyczące statusu społecznego umożliwiają pewną klasyfikację nazwisk. Ze zgromadzonych materiałów wynotowałam 12813 zapisów dotyczących poszczególnych osób. Wszystkie dane umieszczam w programie Excel, który posiada wiele funkcji ułatwiających pracę nad zgromadzonym materiałem (m.in. filtrowanie i sortowanie). Dzięki temu informacje, wpisane w poszczególne kolumny programu, można uporządkować alfabetycznie, chronologicznie bądź geograficznie. Ponadto filtrowanie pozwala na wyświetlenie wyłącznie tych danych, które są mi potrzebne na danym etapie pracy, np., przy tworzeniu listy frekwencyjnej imion.

Imiona

Analiza zasobu imienniczego dotyczy wyłącznie danych wyekscerpowanych z ksiąg ochrzczonych z lat 1918-1930. Pozwala mi na stworzenie list frekwencyjnych oraz wskazanie które imiona były popularne, a które rzadkie. Jestem w stanie również określić, jaki rodzaj imion, ze względu na ich pochodzenie, dominuje – np. czy są to imiona chrześcijańskie, czy świeckie, słowiańskie czy obcego pochodzenia. Poza tym dzięki informacjom odnośnie do dat urodzenia i chrztu oraz danych o rodzicach i chrzestnych mogę odtwarzać **motywację** nadawania imion. Mogę stwierdzić np., że imię *Stanisław* nadane chłopcu urodzonemu 8 maja to **imię kalendarzowe**. Wykorzystuję do tego historyczne kalendarze z lat 1918-1930 [3]. W wypadku **imion dziedziczonych** biorę pod uwagę jedynie możliwość zachowania imienia po rodzicach bądź chrzestnych. Moje badania nie uwzględniają dziadków narodzonych dzieci, nie mam bowiem informacji, które pozwoliłyby na tego typu analizę. Lista frekwencyjna imion jest ciekawym źródłem wiedzy na temat zwyczajów imiennicznych. Dzięki niej można np. pokazać pewne tendencje nazewnicze i co równie ważne: porównać je z tendencjami panującymi w innych regionach Polski.

Nazwisko

W swojej pracy podejmuję się również analizy nazwisk mieszkańców parafii. Dzięki wyekscerpowanym danym jestem w stanie stworzyć zarówno listę frekwencyjną nazwisk, jak i określić cechy badanych elementów, m.in. stałość formy i dziedziczność. Badania nad nazwiskami mieszkańców parafii Wyszków potwierdzają np. założenie, że w XX wieku były one już formacjami dziedzicznymi i obowiązkowymi. Żadna z osób notowanych w księgach nie była określana wyłącznie za pomocą imienia.

Dalsza praca nad nazwiskami polega na określeniu ich motywacji i etymologii. Najczęściej podstawę nazwiskotwórczą stanowią:

- apelatyw;

- nazwa miejscowa;
- nazwa etniczna;
- antroponim.

Bardzo pomocny w tego rodzaju badaniach okazał się dwutomowy słownik "Nazwiska Polaków" Kazimierza Rymuta [4] oraz (w wypadku nazwisk odmiejscowych) książki notujące nazwy miejscowe oraz ich lokalizacje, m.in. "Spis miejscowości w Polsce" [5].

Jak wiadomo, jeszcze do niedawna w szczególności na terenach wiejskich, w użyciu były nazwiska żeńskie tworzone od nazwiska ojca lub męża. Zgodnie z obowiązującymi zwyczajami dla nazwisk dziewcząt i kobiet niezamężnych charakterystyczne były sufiksy *-ówna* oraz *-anka*, dla określeń odnoszących się do żon *-owa*, *-ko* lub *-ina* [6:116]. Jednym z celów mojej pracy jest zbadanie czy ta tendencja znalazła odbicie w zapisach dokonywanych przez księży. Dzięki temu będę w stanie określić, czy przewagę miały wpisy tożsame z urzędową formą nazwiska, czy też nazwy zwyczajowe.

Ponieważ, obszar parafii Wyszaków, pod względem językowym jest terenem leżącym na pograniczu Mazowsza i Podlasia, pod uwagę będą również brała cechy gwarowe charakterystyczne dla tego miejsca. Jeden ze sposobów na wydobycie takich informacji stanowi analiza zakończeń sufiksalnych nazwisk zapisanych w księgach metrykalnych. I tak np. występowanie sufiksów *-uk*, *-eńko*, *-ko* może świadczyć o wpływach wschodniosłowiańskich. Analiza strukturalna pozwoli prześledzić procesy słotwórcze towarzyszące powstawaniu nazwisk.

Podsumowanie

Reasumując, głównym celem mojej pracy jest zestawienie imion oraz nazwisk mieszkańców parafii Podwyższenia Świętego Krzyża w Wyszakowie w latach 1918-1930, oraz ich językowa i kulturowa analiza. Podstawę moich badań stanowią księgi metrykalne dostępne w parafii, z której pochodzę. Jestem świadoma tego, że źródła, które wykorzystuję nie pozwolą mi na pełny opis imion oraz nazwisk występujących w tamtych czasach na określonym przeze mnie terenie. Księgi chrztów, małżeństw oraz zgonów notują bowiem tylko nazwy osób, które korzystały w tym czasie z posługi kościelnej. W celu uzyskania całościowego oglądu antroponimów parafii należałoby poszerzyć listę źródeł o inne dokumenty, m.in. spisy mieszkańców oraz akta sądowe. Uważam jednak, że liczba notowań, które wykorzystuję pozwala na zauważenie tendencji nazewniczych charakterystycznych dla obszaru. O ile użycie urzędowego spisu antroponimów pozwoliłoby mi na całościową analizę materiału, to niestety badania mogłyby stracić pewien walor kulturowy. Korzyści, które wiążą się z analizą wykorzystywaną w mojej pracy, są, moim zdaniem, dużo większe.

Bibliografia

1. Kurpas J., Początki ksiąg metrykalnych // "Archiwa, biblioteki i muzea kościelne". – T. 2. z.1-2.
2. Laszuk A. Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce. – Warszawa, 1998.
3. Federacja bibliotek cyfrowych. – Режим доступу: <http://www.fbc.pionier.net.pl>
4. Rymut K. Nazwiska Polaków: słownik historyczno-etymologiczny. T. I, II. – Kraków, 1999-2001.
5. Spis miejscowości w Polsce / Red. Strycharz G. T. I, II. – Katowice, 2001.
6. Markowski A. Poradnik prof. Markowskiego. – Warszawa, 2003.

***W. Децик-Земба, М. Вєлондек. Імена та прізвища мешканців парафії
Воздвиження Святого Хреста у Вишкові в 1918-1930 рр.
(на матеріалі метричних книг)***

Предметом дослідження в цій статті є аналіз імен і прізвищ мешканців парафії. Воздвиження Святого Хреста у Вишкові – місцевості на історичному стику Мазовія і Підляшшя. Вступ містить дефініцію, а також характеристику метричних книг як джерела лінгвістичних досліджень. Основна частина трактує багатоглядні можливості дослідження антропонімів – імен і прізвищ.

***W. Decyk-Zięba, M. Wielądek. Names and Surnames of the Population of
the Elevation of the Holy Cross parish in Wyszków in 1918-1930
(Based on Church Record Books Data)***

The subject of this paper is the analysis of the names and surnames of the population of the Elevation of the Holy Cross parish in Wyszków, which is situated at the historical junction of Mazovia and Podlasie. The introductory chapter contains the definition and characteristics of church record books as the source of linguistic research. The main part of the paper presents versatile possibilities of anthroponymic investigation, including names and surnames as well.